

Середа О.О.

студентка,

Львівський національний університет імені Івана Франка

ПРАВО НА ПОВАГУ ДО ЖИТЛА В РІШЕННЯХ ЄСПЛ

Актуальність проблеми захисту права на повагу до житла є загальновідомою як на міжнародному, так і на національному рівнях. Оскільки суспільство та суспільні відносини еволюціонували, на сьогоднішній день кількість звернень до суду з приводу права на життя, свободу, заборону катувань значно зменшилося порівняно з історичною ретроспективою. Найчастіше тепер суперечки між громадянином та

державою виникають з приводу порушення права на приватність, яке включає в себе чотири складові: повага до приватного життя; повага до сімейного життя; таємниця кореспонденції, а також повага до житла як важлива складова права людини на гідність та особисту недоторканість.

Найкраще зміст цього права розкритий у ст. 8 Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, у якій визначено у п. 1, що кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції [1].

Досить важливим є припис, який міститься у п. 2 ст. 8 зазначеної Конвенції, оскільки міститься пересторога для органів державної влади при обмеженні цього права: Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно до закону і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб (тобто, тут ми виявляємо так зване «звуження» цього права, але це необхідна умова в демократичному суспільстві) [1]. Проте, варто зазначити, що право на повагу до житла особи за ст. 8 Конвенції не передбачає права на отримання житла. Ст. 8 не накладає на державу обов'язок забезпечення (гідним) житлом громадян, які перебувають під її юрисдикцією.

Аналіз рішень Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) з приводу порушень права на повагу до житла дає змогу зробити наступні висновки:

1) не всі заходи, які є порушенням ст. 8 Конвенції, не обов'язково можуть призвести до виявлення порушення статті 1 Протоколу № 1; Про це свідчить висновок суду по справі «Іванова та Черкезов проти Болгарії»;

2) приміщення, яке не призначене та непридатне для проживання, вважається домом людини, оскільки вона в ньому живе і це її єдине помешкання, тобто концепція житла не має обмежуватися резиденцією відповідно до чинного законодавства, тому, наприклад, під захистом ст. 8 Конвенції також є циганська кибитка. Про це свідчить розгляд по справі «Баклі проти Сполученого Королівства». У цій заявниці – громадянка Сполученого Королівства, жінка ромської національності. Вона проживає з трьома дітьми в будинку-фургоні, припаркованому на ділянці землі, яка знаходиться у її власності. Заявниця стверджувала, що, так як вона була позбавлена можливості проживати в житлових фургонах на її власній

землі з її сім'єю, а також вести кочовий спосіб життя, в даному випадку мало і має місце порушення її права на особисте і сімейне життя і на її житло. Уряд Великобританії оспорував, що в даному випадку будь-які права заявниці можуть бути предметом спору за статтею 8. Воно стверджувало, що це положення захищає лише законно створене «житло». З точки зору заявниці та Комісії, ні в формулюванні статті 8, ні в рішеннях Суду або Комісії не було нічого, що б дозволяло зробити висновок, що концепція «житла» обмежена лише житлом, яке було законно створено. Вони вважали також, що, так як традиційний стиль життя ромів включає життя в будинках-фургоних і пов'язані з цим подорожі, в цій справі також порушені «особисте життя» і «сімейне життя» заявниці [2]. Отже, це рішення Суду дає змогу зробити висновок, що приміщення, яке не призначене та непридатне для проживання, вважається її домом, оскільки людина в ньому живе і це її єдине помешкання;

3) офіс також вважається житлом, тому обшук офісу також повинен мати обґрунтовані підстави, як і обшук житла; – про це свідчать висновки ЄСПЛ за справами «Неметц проти Німеччини», «Пантелеєнко проти України», «Головань проти України». У справі «Головань проти України» заявники скаржились за ст. 8 Конвенції на незаконний обшук та за ст. 13 – на відсутність ефективного засобу юридичного захисту стосовно цього. Враховуючи обставини справи, а саме, відсутності обґрунтування в постанові слідчого про проведення обшуку його проведення без санкції суду та проведення обшуку незважаючи на заперечення першого заявника, в той час як національне законодавство забороняло огляд, розголошення чи вилучення документів, пов'язаних з виконанням адвокатом доручення без його згоди, ЄСПЛ встановив порушення ст. 8 Конвенції;

4) свобода розсуду в житлових питаннях є більш вузькою, коли справа стосується прав, гарантованих ст. 8 Конвенції, у порівнянні з правами, гарантованими статтею 1 Протоколу № 1, беручи до уваги першочергову важливість статті 8 для самоусвідомлення індивіда, його самовизначення, фізичної і моральної недоторканності, підтримки відносин з іншими людьми і для певного і безпечного місця в суспільстві; про це свідчить розгляд по справі «Бах проти Сполученого королівства»;

5) дуже часто значення таких понять як «майно» та «житло» ототожнюється, проте наявність «житла» не передбачає залежності наявності права або інтересу стосовно нерухомого майна: особа може мати право на визначену будівлю чи землю, це передбачено у ст. 1

Протоколу № 1, не маючи повноцінних зв'язків із власністю для того, аби вона створила власне «житло» у значенні ст. 8 Конвенції. Справи «Хамідов проти Росії», «Суругіу проти Румунії»: у цій справі у лютому 1995 року компанія заявника отримала право власності на землю, що примикає до його будинку, остаточним судом рішення. Рішення не виконала місцева земельна комісія, яка видала третю сторону (М.О.), що має право власності на частину земельної ділянки, включаючи землю, на якій стояв будинок заявника. М.О. і члени його сім'ї часто ходили на подвір'я заявника, щоб підстригати чи збирати траву, розвантажувати вози гноєм або погрожувати і ображати його, іноді озброюючись палицями. Заявник подав шість скарг на злочини у домашніх приміщеннях та порушив позов, прагнучи повернутися додому після зобов'язання переїхати, коли М.О. і його родина заборонила йому доступ до свого будинку. Провадження було припинено. Слідом за одним із скарг заявникові було наказано сплатити адміністративний штраф 18 травня 2001 р. еквівалент чотирьом євро за матеріальний час. Тим часом, у жовтні 1999 року, румунські суди відкликали право власності М. на землю прибудинкової будівлі, зайнятої заявником. Компанії заявника дали володіння землею у жовтні 2000 р. Заявник скаржився на те, що влада не вживає заходів для припинення втручання з боку третьої сторони з його правом на повагу до свого будинку, гарантоване ст. 8 Конвенції. Крім того, покладаючись на ст. 1 Протоколу № 1, він скаржився на спричинене втручання у його право на мирне задоволення від власного майна. Суд зазначив, що втручання в задоволення його заявника від дому тривало приблизно п'ять з половиною років, протягом яких його скарги призвели до: припинення провадження у справі, незважаючи на появу заяв свідків, що М.О. призначений виконавцем знесення будинку заявника та наявності чотирьох остаточних рішень підтвердження права власності його компанії на відповідну землю. Навіть припускаючи, що невдача влади вжити заходів може бути пояснена тим, що третій особі було надано право власності на земельну ділянку, про яку йдеться, виявилось, що навіть після того, як цей титул було відкликано остаточним рішенням, влада не прийняла заходи щодо надання заявнику володіння своєю землею та припинення повторного втручання у здійснення його права, гарантованого ст. 8. Відповідно, ЄСПЛ зробив висновок одноголосно, що було наявно порушення ст. 8 Конвенції. В цьому висновку Суд також зауважив, що не потрібно розглядати скаргу відповідно до ст. 1 Протоколу № 1 [3].

Таким чином, аналіз рішень ЄСПЛ, дає змогу визначити основні типи порушень з приводу права на повагу до житла, зокрема це:

- проведення обшуків житлових приміщень;
- обмеження прав добросовісних орендарів житла;
- тлумачення поняття «житла» на рівні національних законодавств вужче ніж конвенційне право.

Важливо зазначити, що для України, відносно молодій незалежній держави, яка довгі роки перебувала у складі тоталітарного СРСР з його каральними органами, було важко та неприродно змінити правоохоронну та судові системи на новий демократичний лад. Саме тому більшість рішень ЄСПЛ з приводу порушень ст. 8 Конвенції в частині права на повагу до житла стосувалися саме несанкціонованих та свавільних обшуків як житлових приміщень, так і офісів.

Вже у 2012 році українські законодавці врахували досвід ЄСПЛ та внесли зміни до законів. Такі дії значно зменшили кількість порушень та відповідно звернень до Європейського Суду про порушення житлових прав.

Проте зміни, які були розпочаті, мають не зупинятися, а тільки продовжуватися, зокрема, в Україні доцільно:

1. Оновити чинний Кримінально-процесуальний кодекс (далі за текстом – КПК) унормуванням процедури обшуку та огляду приміщень. По-перше, в ході огляду, як і при обшуку, також збираються речові докази, проте проведення огляду більш розмите, ніж обшуку. По-друге, відповідно до КПК: Огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється згідно з правилами цього Кодексу, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи. Проте у частині 10 статті 236 КПК передбачено, що Обшук житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді в обов'язковому порядку фіксується за допомогою аудіо- та відеозапису. Але стаття 237 «Огляд» КПК не містить чіткої вказівки, що при огляді обов'язковою є відео фіксація. З огляду на це, вважаємо за доцільне внести зміни до чинного закону, оскільки відсутність такої норми може призвести до порушення прав людини, зокрема, відсутність відео зйомки може ймовірно спричинити відсутність докази порушення правоохоронцями оглядових дій.

2. Кожне доцільне втручання в приватне та сімейне життя, житло чи кореспонденцію має посилатися на закон. Отже, мається на увазі не лише наявність підстав для втручання в національному законодавстві, але й додержання таким законодавством певних вимог. А саме, воно має бути доступним для тих, чий інтереси передбачає норма статті, а також наслідки

його застосування мають бути передбачуваними, а також таке законодавство має відповідати принципіві верховенства права – тому потрібно розробити та законодавчо закріпити критерії про доцільність та виправданість втручання, зокрема, передбачити застосування триступеневого механізму при прийнятті рішень про надання дозволів на дії, які можуть становити втручання у приватне та сімейне життя (під час ухвали рішення суду суддя має дослідити, чи таке втручання є обґрунтованим, чи є можливість отримати інформацію іншим шлях та досить важливо зважувати доцільність обраних заходів з погляду інтересів демократичного суспільства).

3. Для забезпечення права на повагу до житла потрібно постійне підвищення рівня кваліфікації охоронними органами; і найважливіше, це: використання суддями при прийнятті рішень аргументації не тільки національного законодавства, але й практики ЄСПЛ, оскільки це є передбачено статтею 17 ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»: Суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 17.07.1977 № 995_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text/ (дата звернення: 02.03.2022).
2. CASE OF BUCKLEY v. THE UNITED KINGDOM. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-58076> (дата звернення: 08.03.2022).
3. CASE OF SURUGIU v. ROMANIA. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-66272> (дата звернення: 10.03.2022).